

AZ ŐSZIRÓZSÁS FORRADALOMRÓL ÉS AZ ELSŐ MAGYAR KÖZTÁRSASÁGRÓL

Négy év múlva lesz az őszirózsás forradalom győzelmének és az első magyar köztársaság kikiáltásának 100. évfordulója. Mivel a közéletünket megosztó jobb-, illetve baloldali elfogultság mindeddig lehetetlenné tette, hogy 1918–1919 története kapcsán érdemi párbeszéd alakuljon ki, valószínűnek látszik, hogy a magyar társadalom nem tud majd méltó módon megemlékezni erről a centenáriumról. Ez annál sajnálatosabb, mert 2018-ban az egész világ, de mindenekelőtt Európa az első világháború befejezésére fog emlékezni, s az országok többsége saját győzelmének évfordulóját fogja ünnepelni. Ugyanakkor a volt vesztes országok is méltósággal emlékezhetnek a vereség utáni megújulásukra, így a németek és az osztrákok az 1918-as forradalmaikra, valamint első köztársaságaik kikiáltására. Hasonlóképpen emlékezhetnek a törökök is akkori nagy átalakulásukra, a modern török állam és társadalom megteremtésére.

Magyarország esetében a helyzet bonyolultabb, mert a köztársaságot megdöntötték a kommunisták és szélsőbaloldali szövetségeseik, a tanácsköztársaság által alkalmazott vörösterorra pedig visszacsapott a fehérterror, aminek következtében egy demokráciahiányos ellenforradalmi rendszer alakult ki. Ekkor vált mind a bal-, mind a jobboldalon elfogadottá az a napjainkig élő helytelen felfogás, mely a köztársaságot összemosza a tanácsköztársasággal. A különbség annyi, hogy a baloldal mindkettőt vállalható örökségnek tekinti, a jobboldal pedig mindkettőt elutasítja, mint múltunk szégyenfoltjait.

A megoldás kézenfekvő lenne. Abba kell hagyni a köztársaság és a tanácsköztársaság összemosását. A köztársaság célkitűzései ugyanis időtálló, vállalható örökséget jelentenek: szabadságjogok érvényesülése, parlamentáris demokrácia, szociális igazságosságra való törekvés és nemzeti függetlenség. Mindezt Károlyi Mihály a köztársaság kikiáltásakor így fogalmazta meg: Az „ifjú magyar köztársaság [...] egyben nemzeti, egyben demokratikus és szociális tartalmú. Ezt a három fogalmat igenis össze tudjuk egyeztetni.”¹ Ezzel szemben a tanácsköztársaság elképzelései teljesen idejét múltakká váltak, és már akkor is zsákutcát jelentettek. Ahogy Károlyi írta *Hit, illúziók nélkül* című könyvében: „A magyar proletárdiktatúra végtelenül szerencsétlen és terméketlen kísérlet volt”.² E megállapítást azonban, több más hasonlóval együtt, az 1977-es magyar kiadásban átfogalmazták – megint másokat teljesen elhagytak.

A köztársaság és a tanácsköztársaság közti különbségtétel nehézségét az okozza, hogy az 1919. március 21-én Károlyi nevében hamisított és megjelentetett lemondó és hatalomátadó nyilatkozatot ötven éven át a nyilvánosság előtt senki sem cáfolta meg. Tehát fél évszázad alatt rögzült

¹ Károlyi Mihály 1968: 257.

² Kende Péter 1978: IV. Az eredeti angol szöveget lásd Károlyi Mihály 1956: 173. Az átfogalmazott szöveg így hangzik: „A magyar proletárdiktatúra akkor terméketlen kísérlet volt.” Károlyi Mihály 1977: 224.

az a hazugság, hogy Károlyi átadta a hatalmat a kommunistáknak, s ez mintegy betetőzése volt a vörös uralmat előkészítő tevékenységének. Az 1970-es években viszont tisztázódott a kérdés, s a hatalomátadás legendáját a legilletékesebb, Károlyi Mihály is megcáfolta fentebb említett könyvében, az akkor történeteket pedig „kommunista államcsínynek” nevezte.

Az 1918–1919-ben történtek tisztázása érdekében mindenképp túl kellene lépni azon a jobb-és baloldalon egyaránt meglévő leegyszerűsítésen, mintha a köztársaság a tanácsköztársaság előkészítője lett volna, s be kellene mutatni az első magyar köztársaság hiteles történetét. A tények többsége ismert. Tehát nem az alap kutatás hiánya akadályozza e feladat elvégzését, hanem a mindkét oldalon jelen lévő elfogultság.

Első kérdésként az vetődhet fel, hogy Magyarországon miért jöhetett létre a proletárdiktatúra? S itt nem ártana elgondolkodni azon, hogy a (nép)köztársaság megbuktatásáért elsősorban nem azok a felelősek, akiknek a kormányzatát megdöntötték. A fő bűnösök a kommunisták voltak, akik a Moszkvától kapott 12 millió koronával megvásárolták a sajtó egy részét, valamint támogatóik tömegét, s felelőtlen, uszító propagandájukkal az elégedetlenkedő társadalom egyre jelentősebb részét fordították szembe a köztársaság kormányával.³

Németországban és Ausztriában viszont sikerült megakadályozni a kommunisták hatalomra jutását. Ennek okára az eseményekre visszatekintő *Garami Ernő* adott ma is érvényes választ.⁴ Németországban és Ausztriában a szociáldemokrata pártok bent voltak a parlamentben, ennek során kapcsolatokat alakítottak ki más pártok képviselőivel. S amikor a válságossá váló helyzetben arról kellett dönteniük, hogy szélsőbaloldallivá vált, többségükben egykori párttársaik által képviselt bolsevik példát kövessék, vagy a polgári pártokkal együttműködve megőrizzék a demokratikus köztársaságot, ez utóbbit választották. Ellentétben Magyarországgal, ahol a parlamentbe be nem engedett szociáldemokraták döntő többsége hasonló helyzetben inkább a kommunisták mellé állt.

E kérdés kapcsán – Tisza Istvánnal az élen – azoknak a felelőssége is felvetődik, akik miatt a magyar választójogi törvény 1910-ben rosszabb volt, mint 1848-ban. Akkor ugyanis az összlakosság 7,2%-ának volt szavazati joga, ami megfelelt a korabeli európai átlagnak. 1910-re viszont a választójoggal rendelkezők aránya hazánkban 6,4%-ra csökkent, miközben több európai országban 20% körülire emelkedett.

A Károlyi-kormányval szembeni vádak közül az egyik legmakacsabb, hogy félretette, sőt eltitkolta a számunkra kedvezőbb padovai fegyverszüneti szerződést, amely a magyar határokat tekintette demarkációs vonalnak, s aláírta az ország feldarabolását megkezdő belgrádi katonai megállapodást. Röviden a tények: a győztesek úgy döntöttek, hogy korábbi határozatukkal ellentétben nem lesz külön balkáni fegyverszünet, tehát a Monarchiával az olasz fronton írják alá a balkáni frontra is érvényes fegyverszünetet. Az előkészületek során viszont csak az olasz–osztrák demarkációs vonalat jelölték ki, ezért Weber tábornok, a Monarchia küldöttségének vezetője megkérdezte, hogy ettől keletre hol fog húzódni a demarkációs vonal. Erre Badoglio tábornok, a győztesek küldöttségének helyettes vezetője szóban azt válaszolta, hogy „a montenegrói és szerb hadszíntéren, valamint Romániával, Ukrajnával és Lengyelországgal szemben a jelenlegi birodalmi határ” képezi a demarkációs vonalat.⁵ Ez tehát egy szóbeli kiegészítés volt, amit Weber jelentett Bécsbe.

³ Nánássy György 1919: 31.

⁴ *Garami Ernő* 1922: 60–63.

⁵ *Nyékhegyi Ferenc* 1922: 17.

A november 4-én hatályba lépett padovai szerződést e napon a Károlyi-kormány is megvitatatta, s mivel arról is hírek érkeztek, hogy a szerb csapatok átkeltek a Száván, azaz átlépték a magyar határt, úgy döntöttek, tárgyalni kell az erre hajlandó balkáni főparancsnokkal is. Erről november 4-én táviratban értesítették Franchet d'Esperey tábornokot. Ez a következőket is tartalmazta: „Magyarország a fegyverszünetet az antanttal megkötötte”. Majd hivatkozott arra, hogy Weber tábornok „távirata értelmében a magyar határ a demarkációs vonal”.⁶ Tehát a padovai szerződésbe legelőször a Károlyi-kormány próbálta belemagyarázni, hogy a magyar határ a demarkációs vonal, de ezt a belgrádi tárgyaláson szóba sem lehetett hozni.

Meg szokták fogalmazni azt a vádat is, hogy az őszirózsás forradalom és az első köztársaság nem alkotott semmi maradandót. Valóban kevés eredménye maradt, de ez elsősorban annak a szűk látókörű ellenforradalomnak a következménye, amely a Károlyi-kormányzat minden intézkedését megsemmisítette, még a március 15-e nemzeti ünnepé nyilvánításáról rendelkezőt is. Továbbá azt a több mint három hónap alatt kidolgozott, alapos földreformtörvényt, amelynek hatása az 1848-as jobbágyszabadításhoz lett volna mérhető. A különbség az, hogy ez utóbbit az 1849-es Habsburg ellenforradalom nem semmisítette meg, csak megnyirbálta. Azaz a felszabadított jobbágyság kb. egyharmadnyival kevesebb földet kapott annál, mint amennyit a Batthyány-kormány tervezett paraszti tulajdonná alakítani. Az így keletkezett földéhséget szüntette volna meg az 1919 februárjára megalkotott Buza Barna-féle törvény, amely az 500 holdon felüli – különlegesen indokolt esetben, illetve az egyházi birtokokra nézve pedig a 200 holdon felüli – kártalanítás mellett kisajátított birtokokból 10–15 holdas családi parasztgazdaságokat akart kialakítani. Ezzel megkezdődhetett volna a magyar társadalom több mint felét kitevő mezőgazdasági népesség polgárosodása.

Végül a trianoni szerződéssel kapcsolatos felelősségről. A párizsi békekonferencián 1919 márciusának végén határoztak az osztrák és a magyar kormány elismeréséről. Április 30-án pedig döntöttek arról, hogy a két ország képviselőit meghívják Párizsba. Magyarország meghívását azonban – mivel a kommunista kormányzat a híresztelések ellenére sem bukott meg – elszüllyesztették. Az osztrákok június elején megjelenhettek a békekonferencián, és megtehették utólagos észrevételeiket, aminek következtében számukra kedvező módosításokat értek el, többek közt a Magyarországról fenyegető bolsevista veszélyre hivatkozva megkapták Nyugat-Magyarországot. Magyarország viszont csak 1920 januárjában ismertethette meg az érveit Párizsban, aminek hatására a brit és az olasz miniszterelnök a magyar határok újratárgyalását javasolta, de ekkor már késő volt, mert a németek és az osztrákok meghallgatása után a kijelölt határokat már véglegesítették, s 1919. június 11-én kihirdették.

Ha tehát a Magyar Köztársaság küldöttsége 1919 júniusában bemutathatta volna a békekonferencián azt a már 1919 februárjára elkészített bizonyító anyagot, amivel az Apponyi Albert vezette küldöttség közel egy évvel később ilyen hatást keltett, minden valószínűség szerint módosíthatott volna az előzetes határokon. A trianoni békeszerződés páratlan súlyosságáért tehát a felelősség – a győztes hatalmak és szövetségeseik mohósága mellett – mindeneke előtt azokat terheli, akik miatt Magyarország nem jelenhetett meg idejében a békekonferencián, azaz a kommunistákat és szövetségeseiket.

Befejezésül: nagyon fontos lenne, hogy a magyar nemzet 2018-ban méltósággal tudjon megemlékezni történelmének 100 évvel korábbi eseményeiről. Ha azonban folytatódik a jobb-, illetve baloldal közti, egymást gyalázó ideológiai küzdelem, az európai megemlékezések sorában Magyarország neveltségé válik.

⁶ Böhm Vilmos 1923: 67.

Források

- Böhm Vilmos*: Két forradalom tüzeiben. Októberi forradalom – Proletárdiktatúra – Ellenforradalom. München 1923. Verlag für Kulturpolitik. (Reprint kiadás: Gondolat, Budapest 1990.)
- Garami Ernő*: Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulságok. Pegazus, Leipzig–Wien 1922. (Reprint kiadás: Primusz, Budapest 1989.)
- Károlyi Mihály*: Az új Magyarországért. Válogatott írások és beszédek 1908–1919. Vál., szerk., jegyz. *Litván György*. Magvető, Budapest 1968.
- Károlyi Mihály*: Hit illúziók nélkül. Ford. *Litván György*. Előszó: *Károlyi Mihályné*. Magvető, Budapest 1977.
- Károlyi, Michael*: Memoirs of Michael Károlyi. Faith without illusion. Transl. by *Catherine Károlyi*. Introd. by *A. J. P. Taylor*. Jonathan Cape, London 1956.
- Nánássy György*: Miért léptem ki a magyarországi kommunista-pártból? A magyar kommunistavezérek üzelmei. H. k. n. 1919.

Hivatkozott irodalom

- Kende Péter*: A megcsonkított üzenet. Ami a Károlyi- emlékiratok magyar kiadásából kimaradt. Irodalmi Újság (1978: 29.) 3–4. Melléklet, I–IV. Párizs.
- Nyékhegyi Ferenc*: A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. (A páduai fegyverszünet.) Táltos, Budapest 1922.